

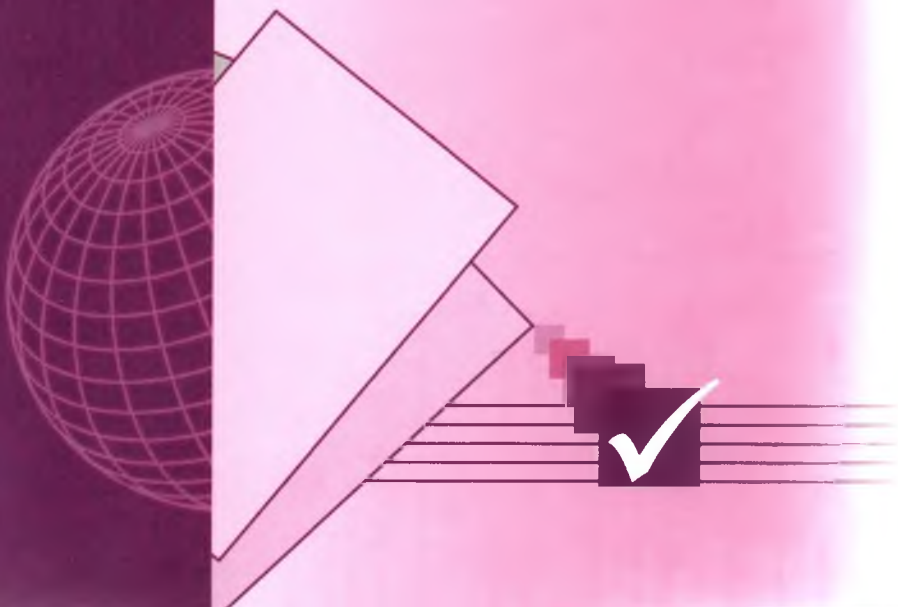
37
1982

Маънавият тарғиботчисига ёрдам

**МУҲАММАДЖОН
ҚУРОНОВ**

**НИҚОБ
ОРТИГА
БИР НИГОҲ**

РЕСПУБЛИКА МАЪНАВИЯТ ВА МАЪРИФАТ МАРКАЗИ

МУҲАММАДЖОН ҚУРОНОВ

НИҚОБ ОРТИГА БИР НИГОҲ

Вилоят
маънавият ва
маърифат
бошқармасидан
совға

ТОШКЕНТ «МАЪНАВИЯТ» 2018

УЎК: 323.28
КБК: 66.3(5Ў)3
Қ 82

Қуронов, М.

Қ 82

Никоб ортига бир нигоҳ [Матн] / М. Қуронов.
– Тошкент: «Маънавият», 2018. – 32 б.

ISBN 978-9943-04-352-7

Мазкур рисолада тинч ва осойишта ҳаётимизга, халкимизнинг маънавияти ва маданий турмуш тарзига гоҳ ошқора, гоҳ пинҳона таҳдид солишга уринаётган, биз баъзан сезиб, баъзан сезмай қолаётганимиз мафкуравий ҳаракатларнинг мақсад-моҳияти, уларга қарши курашнинг самарали усуллари тўғрисида жонли, кизикарли тилда муҳокама юритилади.

Рисола «Маърифат» тарғиботчилар жамияти аъзоларига, таълим муассасаларининг маънавий-маърифий ишлар бўйича масъулларига ва кенг жамоатчилигимизга маърифий наф келтиради, деган умиддамиз.

УЎК: 323.28
КБК: 66.3(5Ў)3

М а с ъ у л м у х а р р и р:

***А.К. Қодиров, Республика Маънавият ва
Маърифат маркази раҳбари***

Т а қ р и з ч и л а р:

*таърих фанлари доктори, профессор А. Маврулов;
филсофа фанлари номзоди, доцент Ш. Тўраев*

ISBN 978-9943-04-352-7

© «Маънавият», 2018

«Авваламбор, «оммавий маданият» кўринишида кириб келаётган турли таҳдидлар, гиёҳвандлик, диний экстремизм, миссионерлик каби бало қазолардан ёшларимизни асраш, уларнинг таълим-тарбиясига ҳар биримиз масъул эканлигимизни ҳеч қачон унутмаслигимиз керак».

Шавкат Мирзиёев

АХБОРОТ ХУРУЖЛАРИ – МАФКУРАВИЙ МАСАЛА

Барчамизга яхши маълумки, ҳар қандай эзгуликка интилган жамиятнинг демократик ривожига ахборот олиш, уни узатиш ва тарқатиш эркинлиги билан бирга, ундан фойдаланиш маданияти, масъулияти ҳам бекиёс аҳамият касб этади. Бунда, айниқса, эркинлик, холислик, ҳаққонийлик ва қонунийлик принципларига катъий амал қилиш алоҳида ўрин тутаяди. Бироқ айрим хорижий оммавий ахборот воситалари ахборот эркинлигини меъёрсиз жараён деб тушунади ва ўз фаолиятида ахборот хуружларини табиий ҳолга айлантириб олади. Натижада, бугунги кунда нафақат ҳар бир инсон, балки бутун-бутун халқлар ва мамлакатлар ҳам улар томонидан амалга оширилаётган ахборот хуружлари объектига айланиб қолмоқда. Инсон ҳаётида мутлақо шахсий масала бўлган унинг қандай кийиниши, нима еб-ичиши, ким билан зиёфатга ёки театрга бориши, ҳаттоки, оилавий можароларигача бевосита ахборот хуружлари учун доимий мавзуга айланиб қолмоқда.

Маълумки, халқимизда «уйдаги гап кўчага тўғри келмайди» деган ҳикмат бор. Яъни ҳамма нарсани ҳам ошқора гапириб бўлмайди. Аммо халқимизнинг асрлар давомида шаклланиб келган ана шундай маънавий-маданий қадриятларига ҳам ахборот хуружлари орқали зарба бериб, бизни заифлаштириш, ўзлигимиздан мосуво этишга уринаётган кучлар ҳам пайдо бўлмоқда. Бунга мисол қилиб «оммавий маданият», «истеъмолчилар жамияти» деган жозибали ниқоблар остида миллий менталитетимизга зид

бўлган, инсонни яратувчанлик кайфиятидан маҳрум этадиган хавфли кўринишларни келтириш мумкин. Шу тариқа, ахборот хуружлари инсон қалби ва онгини эгаллаб, уларни издан чиқарадиган салбий мафкуравий таъсир воситасига айланмоқда. Биринчи Президентимиз Ислом Каримов ўз асарларида мафкуравий, ғоявий таҳдидлар қатори информация хуружларнинг тобора кучайиб бораётганидан огоҳлантириб, бу борада барчамизни ҳушёрлик, огоҳликка чакиради. Чунки ахборот хуружи кўзга ташланмайдиган, лекин зарарини осонлик билан қоплаб бўлмайдиган энг жиддий хатарлардан биридир.

Ахборот хуружи деганда, айрим сиёсий кучлар, ахборот ва мафкура марказларининг онгли равишда муайян гуруҳ, давлат ва халққа нисбатан оммавий ахборот воситалари, ғоявий таъсир қуроллари орқали амалга оширадиган ошқора ёки пинҳона тажовузини тушуниш керак.

Бунда қуйидаги усулга асосланилади:

1. Танлаб олинган гуруҳ, давлат ва халқнинг ҳаёт тарзи, мақсад-муддаолари, иктисодий-ижтимоий фаолияти, сиёсати ҳақида асосий фикрларни изчил ва мудом тарқатиб бориш.

2. Улар ҳақида сохта маълумотларни эълон қилиб, ўзининг ғаразли мақсадларига хизмат қиладиган жиҳатларини алоҳида бўрттириб кўрсатиш.

3. Одамларда ўз халқи, Ватани ва давлатига, миллий кадриятларига, турмуш тарзига нисбатан ишончсизлик, беписанд муносабат уйғотиш, фуқаролар, айниқса, ёшларни чалғитиш, йўлдан оздиришга уриниш.

Табийки, бундай хуружлар натижасида ҳар қандай давлатга ҳам маънавий зарар етказилади, унинг фуқаролари орасида низо ва зиддиятлар келиб чиқади.

Ахборот хуружи амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилгани билан, айниқса, хавфлидир. Кузатишлар шуни кўрсатадики, айрим хорижий теле ва радиоканаллар, интернет порталлари ўзларини молиявий қўллаб-қувватлаб турган давлатлар ҳақида фақат ижобий руҳдаги ахборотларни тарқатади. Биринчи Президентимиз Ислом Каримов таъкидлаганидек, «бундай ҳолатларга

дуч келганда, умрида мамлакатимизга кадам қўймаган. Ўзбекистонни ҳатто харитадан ҳам кўрсатиб бера олмайдиган, лекин ўзини мутлақ ҳақиқатнинг ягона ифодачиси деб ҳисоблайдиган кимсаларнинг енгил-елпи фикрларини эшитганда, уларга қарата беихтиёр «э, барака топгур, олдин юртимизга бир келиб кўринг, тарихимиз, маънавиятимиз, ҳаёт тарзимиз билан танишиб, ундан кейин гапиринг», деб айтгингиз келади».

Ахборот технологиялари ривожланган бугунги даврда барча давлатлар ана шундай ахборот воситаларига эга бўлишга интилаётганини, давлат бюджетидан шу мақсад учун кўплаб маблағлар ажратаётганини шу ҳолат билан ҳам изоҳлаш мумкин. Ахборот хуружлари муайян халқ ва давлатнинг миллий манфаатларига қарши қаратилади. Маълумки, миллий манфаатлар мажмуини шахс, жамият ва давлатнинг анланган эҳтиёжлари ташкил этади ҳамда бу масала негизида том маънодаги миллийлик туради. Рус файласуфи А.Миллер тўғри қайд этганидек, «миллийлик бу аввало сиёсий принцип бўлиб, унда сиёсий ва миллий мақсад уйғунлашади». Олмон файласуфи Эрнест Геллнер ҳам шундай фикрни баён этган. Ахборот хуружлари эркинлик, инсон ҳуқуқлари каби кадриятлар тантанаси учун курашишни даъво қилгани ҳолда, амалда бутун ҳатти-ҳаракатлари билан уларга қарши курашади.

Бугунги ахборот хуружларининг мазмун-моҳияти ҳақида гап кетганда, бир машҳур, замонавий масал ёдга тушади. Қалин ўрмон чеккасидаги кўл соҳилида бир тошбақа яшар экан. У доим косасининг оғирлигидан азият чекиб, ерга қапишганча, базўр судралиб юрар экан.

Кунлардан бир куни ўрмондан ҳеч вако топа олмаган оч тулки унга дуч келиб, уни емоқчи бўлибди. Тошбақа кўркканидан боши ва оёқларини косаси ичига яшириб, йиртқичнинг кетишини пойлаб ётибди. Тулки уни оёғи билан туртиб, ҳар томонга айлантириб кўрибди, қанча уринмасин, уни ейишнинг уддасидан чика олмабди. Хуллас, тошбақа омон қолибди.

Орадан кунлар ўтибди. Тулки бу масалада мутахассислар билан маслаҳатлашиб, охири, бир ҳуқуқшуносни

ёллаб, у билан бирга тошбақанинг олдига келибди. Унга косасини сотишни таклиф килибди. Тошбақа узок ўйлаб, таклифни рад этибди. Тулки яна тарвузи кўлтиғидан тушиб, ўлжасиз кетишга мажбур бўлибди.

Вақт, замон ўзгариб, ўрмонда замонавий телекоммуникация воситалари пайдо бўлибди. Тошбақа уйидан чикиб қараса, дарахтда осифлик турган, куш каби учадиган тошбақалар намойиш қилинаётган телевизорга кўзи тушибди. Бу манзарани бошловчи киз: «Қандай енгиллик! Қандай тезлик! Қандай гўзаллик! Қандай нозиклик!» деб таърифлаётган эди.

Тошбақа бу рекламани уч-тўрт кун кетма-кет кўрганидан сўнг: «Мен аҳмоқман, буни қара-я, шунча овора бўлиб, ўзимни қийнаб, оғир косани кўтариб юрибман!» – деган ҳаёлга борибди. «Бу дардисардан тезроқ қутилганим яхши эмасми? Яшаш шунда биров енгиллашармиди», деб ўйлабди тошбақа.

Охирги хабарлар шарҳи билан ойнаи жаҳонга чиққан укки тулкининг кришначилар сафига кўшилиб, гўштли таомлар ейишдан воз кечгани ҳақидаги янгиликни ҳам эълон килибди. Тулки учар тошбақалар ҳақидаги реклама ва кришначилар ташкилоти тўғрисидаги янгилик учун пул ўтказар экан: «Эҳ, тошбақа, сен ҳали менинг совунимга кир ювмабсан, кўрамиз, мендаги жарак-жарак пуллар зўрмикан ёки сенинг говкаллангми?» – деб ўз ўлжасининг кўлга тушишини интизорлик билан кутар эди. Ниҳоят, нодон тошбақа «шундай замонда тошкоса нимага керак, у – эскилик сарқити», деб ундан воз кечибди ва учиш мақсадида ўрмонга қараб юрибди, ўрмонда эса...

Албатта, инсон ахборот олмаса ҳаётдан, тараккиётдан орқада қолади. Киши дастлабки ахборотни ота-онаси ва яқинларидан, кейинчалик таълим муассасаларида устозлари, дўстлари, китоблардан, оммавий ахборот воситаларидан, маҳалла-қўй, таниш-билиш ва бошқа манбалардан олади. Ахборотларнинг мазмунига қараб, унда яхши-ёмон фазилатлар, феъл-атвор ва дунёқараш шаклланади.

Инсон ҳамма вақт ахборот маконида яшайди. Шарҳ, сурат, китоб, газета ва журналлар, радио, телевидение,

телефон, телеграф, интернет тармоғи – ахборот олиш манбаи бўлиб хизмат қилади. Худди шунингдек, халқ, давлат, инсоният ҳам инфор­мацион тизим ҳисобланади.

Одатда одамларга таъсир қилишда инсон психика­сининг ўзига хос хусусиятларидан фойдаланилади. Аввало, жамият тафаккурини белгилайдиган қатламга таъсир ўтказилади. Ахборот уруши марказида асосан зиёлилар ва ёшлар туради. Чунки ақлий меҳнат билан шуғулланувчи кишилар ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, улар янги ғоя яратувчи ижодкор, бундан ташқари, тарғиботчи ҳамдир. Улар, борди-ю, инфор­мацион таъсирга тушиб қолса, яратган янгиликлари ўз жамиятига қарши ишлайди.

Ахборот уруши – ўзини ўзи йўқотиш механизмини ишга солишга қаратилган ҳаракат. У авлодлар ўртасида жарлик пайдо қилиш, одамларнинг тарихий хотирасини йўқотишга уринади. Инфор­мацион уруш қурбони ўзининг қурбон бўлаётганини билмайди. Оддий қуроллар тирик одамлар ва техникага қарши қўлланса, ахборот хуружлари бошқариш тизимларига қаратилади. У жиноятнинг ўсиши, гиёҳвандлик, руҳий касалликларнинг кўпайишига сабаб бўлади. У аста-секин жамият қатламларини бузадиган ижтимоий организмнинг саратон касали­гига ўхшайди.

Маълумки, ҳар қайси давлат дунёда рўй бераётган воқеаларга ўз манфаатларидан келиб чиқиб ёндашади, муносабат билдиради. Давлатнинг иқтисодий, ҳарбий қудрати ошгани сари унинг ахборот йиғиш, қайта ишлаш ва узатиш имкониятлари ҳам ортиб бориши табиийдир. Йўкса, халқ ўзгалардан олинган ахборот билан яшашга мажбур бўлади. Бугунги кунда айрим давлатлар ахборот соҳасида гегемонлик қилиб, ўз миллий манфаатларини ахборотнинг қудратли оқими ёрдамида бошқа халқлар ҳисобидан қондиришга уринмоқда.

Ахборот хуружини нафакат баъзи давлатлар, балки ҳокимиятни қўлга киритиш йўлида диндан қурол сифатида фойдаланишга ҳаракат қилаётган экстремистик оқимлар ҳам усталик билан ишга солишга инти­лмоқда. Диний экстремистларнинг «дохий»лари ўз гу­машталари-

га «Телевизор кўрма, радио эшитма, газета-журнал ўқима булар – куфр», деб уктиради. Мақсадлари аниқ – болаларимизни Ватанимиз, давлатимиз эришаётган ютуқлардан беҳабар қолдириш. Фақат ўз ахборотини «едириш».

Бугунги кунда ёшларнинг аксарияти интернетдан фойдаланаяпти, бўш вақтларини интернет-клубларда ўтказаяпти. Бу қувонарли, аммо кишини ташвишга соладиган томони шундаки, ёшларимиз бизнинг эзгу ғояларимизга қарши бўлган баъзи бўхтон гаплар, ахлоқсизлик, беҳаёлик иллатларини интернет орқали кўриб, билиб-билмай уларнинг таъсирига берилиб ҳам қоляпти. Айниқса, турли порносайтлар ёшларнинг онгини бузишга қаратилган ахлоқсизлик хуружи экани шубҳасиз. Айрим ёшларнинг танишув сайтларига ўзларининг яланғоч ҳолда тушган суратларини жойлаштираётганини қандай изоҳлаш мумкин? Интернет ўйинларига мўлжалланган шоҳобчаларда кўп ҳолларда жангари, одам ўлдиришни тарғиб қиладиган ўйинларни ўйнаётган мактаб ўқувчиларини учратамиз. Бундай ҳолатлар ҳаммамизни ташвишга солиши керак.

Кейинги пайтда айрим «санъаткор»лар ярим яланғоч ҳолда сахнага чиқиб, ёшлар ахлоқига салбий таъсир кўрсатадиган кўшиқларни куйлаяпти, «14 февраль – севишганлар куни»га бағишлаб концертлар беришяпти. Фарбда мавжуд бўлган реп услубидаги янги кўшиқчилик тури орқали, янги «маданият»ни тарғиб қиляпти. Айрим ёшларимиз бундай «санъаткор»ларга монанд кийинишга, ўғил болалар ҳам ажнабийча соч қўйишга, «замонавий» бўлишга ҳаракат қиляпти.

Хулоса қилиб айтганда, бугунги кунда ёшларимиз турли хил ахборот хуружларидан огоҳ бўлиши, ҳар бир масалага ўз миллий манфаатларимиздан келиб чиқиб ёндаша олиши керак. Шундагина улар ахборот хуружи қурбони бўлиб қолмайди, буюк келажагимизнинг ҳақиқий бунёдкорига айланади.

МИЛЛИЙ ҒОЯ ВА МАҒКУРАВИЙ ХУРУЖЛАР ТАҒДИДИ

Бугун Ўзбекистонда икки мингдан ортиқ диний ташкилотни бирлаштирган 15 та диний конфессия фаолият олиб бормоқда. Мамлакатимиз дунёнинг эътикод эркинлиги ҳуқуқига ва бир жамиятда кўп динлилик тамойилига қатъий амал қиладиган давлатлар қаторига киради.

Аммо бундай эркинликни хуш кўрмайдиган айрим хорижлик сиёсий кучлар динни ўзига никоб қилиб, жамиятимизга турли кўринишларда таҳдид солмоқда. Масалан, фақат ўз қарашларини мутлақ ҳақиқат, дея *ақидапарастлар* бизни эътикодсизликда айбласа, фақат ўзларини маданиятли ҳисоблайдиган *сиёсий иттиҳорлар* бизни диний эркинликка риоя қилмасликда айбламоқда. Бундай зарарли оқимларнинг мақсади битта: ҳокимиятга интилиш ва миллий бойлигимизга эгаллик қилиш эканлигини ҳар биримиз англаб олишимиз шарт.

Шукурки, бизнинг жамиятимиз тарихан мўътадил ва соғлом эътикод маданиятида яшаб келган. Бу маданият динфурушликка эмас, чинакам маърифий эътикодга асосланади. Мазкур соҳада бизга ўргатишларига ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ аксинча, соғлом эътикодни ўзгаларга ўргатишга биз ҳақлироқдирмиз.

Дин никобидаги хуруж деганда, ёвуз сиёсий мақсадни амалга ошириш учун динни никоб қилиб олишни тушунамиз. Бунда соғлом диний онглилик мақсад сифатида олинмайди. Аксинча, дин никобидаги хуружда дин имкониятларидан фойдаланиб, ғаразли ва ёвуз сиёсий мақсадга эришиш бирламчи мақсад ҳисобланади. Шу маънода, дин никобида иш тутувчилар ҳозирги замоннинг сиёсий ва маданий фундаменталистларидир. Улар ўзларининг чиркин манфаатлари ёки қудратли давлатларнинг манфаатларини рўёбга чиқариш учун жангарилик усулларидан фойдаланади.

Ҳозирги кунда дин никобидаги хуружнинг бир неча кўринишлари мавжуд.

Диний ақидапарастлик – бир диндаги эътиқодий масалани жангари талқин қилиш. Ал-Қоида, Ҳизбут-таҳрир,

акромийлар каби диний ақидапарастлик оқимлари вакиллари ислом дини асосларини нотўғри талкин қилишиб, фақат ўз оқимларига мансуб кишиларни иймон-эътиқодли мусулмон ҳисоблашади ва бошқа барча мусулмонларни иймонсизлик, эътиқодсизликда айблашади. Бу ўринда иккита муҳим савол туғилади:

Биринчидан, бу оқимлар мафкурачилари ўзларининг чинакам иймон-эътиқодли эканини қаердан билади? *Иккинчидан*, бу оқим вакилларига барча мусулмонларни иймон-эътиқодсизликда айбланиш ҳуқуқини ким берган? Бу саволларга улар жавоб беришмайди, аксинча, пешонаси тиришиб фариштасиз юзи янада тундлашади.

Бу диний экстремизм ва терроризмнинг ғоявий мақсадларини ўрганиш жараёнида биз куйидаги хулосаларга келдик.

1. Бу оқимнинг вакиллари китоб ўқимайди, фақат етакчисининг кўрсатмасини бажаради, холос. Шу маънода уларни тирик робот деб тасаввур қилиш мумкин.

2. Уларнинг мафкурачилари ислом дини асосларини бузиб, ўз мақсадларига мослаб талкин қилади.

3. Ўз сафларига ғўр-тажрибасиз ёшларни, билимсиз авом одамларни, аламзада жиноятчиларни ва моддий ёрдамга муҳтож бўлиб қолган кишиларни топишади.

4. Экстремизм мафкурачилари юртимизда ўтган буюк азиз-авлиёларни атайин танқид остига олишади, чунки валийларимизнинг асарлари уларнинг авом вакилларининг кўзини очиб юбориши мумкин.

5. Уларнинг мақсади иккита: а) халифалик тузиш баҳонасида бой-бадавлат яшаш; б) худудимизда нотинчликни юзага келтириб, очкўз қудратли давлатларнинг ўз манфаатларини рўёбга чиқариши учун шароит яратиб бериш.

6. Улар мана шундай ёвуз мақсад ва қилмишлари сабаб мусулмон давлатларидан кувиб чиқарилган ва наша, курол-яроғни қўлтиклаб тоғу тош, ертўла ҳамда низоли жойларда макон топган.

Дин никобида хуруж қилишнинг иккинчи кўриниши миссионерликдир. Унга кўра, бир гуруҳ ёлланма кишилар турли даъватлар ва хатти-ҳаракатлар воситасида христиан-

лик динининг нисбатан қаттиқ қўл бўлган католик ва нисбатан шафқатсиз индивидуализмга мойил протестантлик оқи-мига киришга кишиларни даъват қилади. Улар турли тилда нашр этилган ва христианлик дини асослари бу икки оқим гоёларига мослаб талкин қилинган китоблар, varaқалар, даъватномалар, DVD, CD маҳсулотлари ва керак бўлса, доимий маблағ билан таъминлаб туриш ваъдалари билан тарғибот ишларини олиб боришади. Бундай кимсалар-нинг максадлари қуйидагилардан иборат: 1) жамияти-мизда мавжуд мўътадил диний эътикод мухитини бузиш; 2) христианлик динининг католик ва протестантизм оқи-мига эътикод қилувчи давлатларга юргимизда ўз манфаат-ларини рўёбга чиқариш учун шароит яратиш; 3) одамлар орасида ғарбпарастлик рухини таркиб топтириш.

Миссионерлик ҳаракатининг тарғиботчилари диний ақидапарастлардан фаркли ўларок ўз сафларига янгиликка интилувчи ва келажакни кўзлаётган ёшларни, айрим алам-зада зиёлиларни, муҳолифатчиликка мойил кимсаларни ва ғарбпараст аёлларни тортишга интилади.

Дин никобида иш тутишнинг учинчи кўриниши *прозе-литизмдир*. Талаффуз қилишда тил қавариб кетадиган бу атаманинг шарқча номи «муртадлик» дейилади. Бу ҳаракат вакиллари одамни ўз динидан чиқиб, бошқа динга эътикод қилишга даъват қилади. Кузатишлардан бу бемазалар мис-сионерларнинг католик ва протестантизм оқимларига их-лос қўйгани маълум бўлади.

Прозелитизм вакилларининг мақсади қуйидагилардан иборат: 1) кишини ўз эътикодидан воз кечтириб, расво қилиш; 2) жамиятда фуқаролар иноклигини бузиш; 3) ғарб-параст ва хорижда ўтирган ёвуз сиёсий кучлар манфаатла-рини рўёбга чиқариш; 4) миллий анъанавий турмуш тарзига зарба бериш. Бу дин никобида иш тутувчилар ик-киланувчи, иродасиз ва руҳий мувозанатини йўқотган ки-шиларни, тўқликка шўхлик қилувчи кимсаларни ўз сафига тортишга ҳаракат қилади.

Дин никобида иш тутишнинг тўртинчи кўриниши – *диний эркинликни таъминлашга даъво қилувчилардир*. Бу кўриниш 2005 йилда ўзининг асл башарасини кўрсатди.

Бунинг мазмуни шуки, океан ортидаги энг кудратли давлат ўзича диний эркинликни бўғувчи давлатлар рўйхатини тузган ва ажабланарлиси шундаки, 15 диний конфессия конуний фаолият юритаётган юртимизни ҳам унга киритган. Савол туғилади: биринчидан, бу давлатга бундай рўйхат тузишга қайси халқаро ташкилот ҳуқук берган? Иккинчидан, бундай ҳаракат мустақил давлатнинг номига атайлаб қора чаплаш эмасми? Учинчидан, ҳар бир давлат ўзича турли рўйхатлар тузиб эълон қилаверса, дунё тинчлиги хавф остида қолмайдими?

Диний эркинликни таъминлашга даъво қилувчилар, аслида, миссионерлар ва прозелитизмчиларнинг қалбига ўт ёқувчилар бўлиб, уларнинг асосий мақсади қуйидагилардан иборат: 1) моддий ва маънавий бой давлатларни ёмон отликка чиқариб, бу бойликларни қўлга киритиш; 2) мустақил давлатлар фуқароларини дўст-душманга бўлиб ташлаш; 3) мустақил давлатларнинг ривожланиб боришига ғов бўлиш; 4) «олға, фақат менинг ортимдан» қабилдаги ёвуз ғояни амалга ошириш.

Чунки, дин никобида иш тутишнинг бу тўрт кўриниши моҳиятидан маълум бўладики, уларнинг одамларда чинакам иймон-этиқодни шакллантириш билан умуман иши йўқ. Аксинча, уларни фақат сиёсий мақсадлар кизиктиради ва унга эришиш учун динни никоб қилиб, бузғунчилик усулидан фойдаланишади.

ДЕМОКРАТИЯ НИҚОБИДАГИ ТАҲДИДЛАР ВА УЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ

Аввало, демократия никобидаги таҳдидлар халқаро майдондаги турли сиёсий кучлар томонидан онгли равишда, узокни кўзлаб амалга оширилаётганини таъкидлаш лозим. Улар узок ва давомли стратегик режаларга эга экани ҳам бу фикрни тасдиқлайди. Эркинлик, демократия инсон ҳуқуқлари каби жозибали ғояларни никоб қилиб олган бу сиёсий кучлар шу асосда дунёдаги хоҳлаган мустақил давлатнинг ички ишларига аралашиб, ғаразли мақсадларига эришмоқчи бўлади.

Бир сўз билан айтганда, демократия никобидаги таҳдид мустақил давлатни ўзга бир давлатга қарам қилишга қаратилган хавф-хатардир. Бундай ғаразли сиёсатга кўплаб мисоллар келтириш мумкин. Мисол учун, собик Югославия давлати эркинлик ва демократия никоби остида бир неча майда давлатларга бўлиб юборилди. Демократик жамият қуриш баҳонасида Ироқ, Афғонистон ва Сурияда ҳамон уруш алангаси ўчгани йўқ.

XIX асрнинг 80-йилларидан бошлаб айрим Ғарб мамлакатлари ёрдамида Япониянинг Нагасаки ва Хиросима шаҳарларини мегаполис шаҳарларга айлантириш ҳаракатлари бошланди. Бу икки шаҳарда хориж маблағи ҳисобидан саноат ривожлантирилди, ғарбона турмуш тарзи тарғиб этилди. 1945 йилга келиб эса айнан Нагасаки ва Хиросима шаҳарларига атом бомбаси ташлангани кўпчиликка яхши маълум¹. Салкам олтмиш йил давомида қурилган шаҳар вайрон қилиб ташланди ва ҳозирга қадар давом этиб келаётган нурланиш касалига дучор қилинди. Шу маънода, четдан бўладиган «меҳрибончилик»ларни ҳамма вақт ҳам беғараз деб бўлмайди. Жумладан, эркинлик ва демократия никоби остидаги интилишларни ҳам. Бу никоблар, шунчалик жозибалики, уларнинг зарарли моҳиятини дарҳол англаб олиш қийин. Чунки улар баландпарвоз ваъдаларга ўралган бўлади. Бунда кўпинча қуйидаги усуллар қўлланади:

– муайян давлат узлуксиз ва изчил равишда халқаро миқёсда йиллаб танқид қилиб борилади;

– мустақил давлатнинг раҳбарияти асоссиз равишда демократияни хуш кўрмасликда айбланади;

– мустақил давлат фуқаролари орасида манфаатпараст, Ватан туйғусидан бебаҳра кишилар топилиб, сохта демократия ғояларига алданишга мойил одамлар гуруҳи шакллантирилади;

– бойликка ўч ва ҳокимиятпараст айрим кимсалар билиб-билмай бундай ғаразли сиёсий кучларга хизмат қила

¹ В. Конрад. Восток и Запад. Том 1. – М.: «Наука», 1969. 80-81-бетлар.

бошлайди, улар арзимас муаммоларни ҳам йирик муаммо сифатида кўрсатиб, айюҳаннос солишади;

– вақт ўтиб, маълум бир шароитлар етилгач, «рангли инкилоб» қилиниб, ҳокимият тепасига бетайин ва бербурд, халқ Ватан манфаатларидан бегона, ёт манфаатларга хизмат қиладиган кимсалар кўтарилади.

Буларнинг барчаси тадрижий равишда, шов-шув кўтарилмасдан, зимдан, бамисоли табиий ривожланиш зарурати шуни тақозо этаётгандек амалга оширилади. Қизиғи шундаки, бу ғаразли сиёсий ўйинга манфаатдор давлатлар, кани, нима бўлар экан, воқеалар ривожи бизнинг фойдамизга ишласа қўшиламиз, бўлмаса, тинч турганимиз маъқул, деган қоидага амал қилиб, шунчаки томошабин бўлиб турди ва турли грантлар воситасида ўз ҳаракатчиларини молиявий таъминлаш билан чекланади. Заруратга қараб, бу ҳаракатчи кучларнинг фаолияти замонавий технологиялар билан жиҳозлаб борилади. Бундай сиёсий кучларнинг вакили исталган вақтда дунёнинг ҳар қандай давлатига етиб бора олади. Бунинг учун керакли маблағ, шароит ва имкон барча-барчаси муҳайё қилинади.

Хуллас, ана шундай маккорлик билан ўйланган хатти-ҳаракатлар, ғоявий, молиявий, ташкилий-амалий омилларнинг биргаликдаги қудратли кучи орқали реал ҳаётга мутлақо тўғри келмайдиган сохта ғоялар ҳам содда ва ишонувчан, мафкуравий иммунитетини унча шаклланмаган инсонлар назарида бамисоли ҳақиқатга ўхшаб кўрина бошлайди. Бундай алданишларга йўл қўймаслик учун доимий хушёрлик ва огоҳлик, маънавий-маърифий ишларни илмий асосда дунёдаги реал ҳолатлардан, мафкуравий кураш талабларидан келиб чиққан ҳолда олиб бориш зарур.

ЗАМОНАВИЙ МАЪНАВИЙ ТАҲДИДЛАР ВА УЛАРНИ БАРГАРАФ ЭТИШ ЙЎЛЛАРИ

Маънавий таҳдидларни баргараф қилиб боришга доир бир қатор қарашлар тизими мавжуд. Албатта, ижтимоий-фалсафий ва илмий адабиётларда *маънавий таҳдидлар* тушунчаси давр тақозоси ва тарихийлик нуқтаи назардан

«тахдид», «хавф-хатар», «қўрқув» каби бир неча атамалар билан тилга олинган. Буни эътибордан соқит қилиб бўлмайди. Қуйида маънавий таҳдидларни бартараф қилишга доир энг муҳим қарашларни таҳлил қилиш билан чекла-намиз.

Маънавий таҳдидларни бартараф қилиш мамлакатимизда умуммиллий маърифий курашга айланди. Маънавий таҳдидларни «фикрга қарши фикр, ғояга қарши ғоя ва жаҳолатга қарши маърифат билан» бартараф қилиш мумкин. Ушбу тамойил ҳозирги маънавий-мафкуравий фаолиятимизда, мамлакатимизда ижтимоий-маънавий муҳитни соғлом асрашда методология вазифасини ўтамоқда.

1. Фикрга қарши фикр. Ҳар бир кишида ҳаққоний ва асосли мустақил фикр ҳамда дунёқарашни шакллантириш керак. Бунинг учун унинг билим ва маълумотлилигини ошириш муҳим аҳамиятга эга. Инсон интернет хабарларини ўқиш, DVD, CD кўриш билан билимли ва замонавий маданият соҳиби бўлиб қолмайди. Аввало, илмий-назарий билимларни эгаллаш талаб этилади. Қадимий обидамиз «Авесто»да «Билим – кўзнинг чироғи», деб уқтирилган.¹ Бунинг маъноси шуки, фақат билим воситасида инсоннинг кўзи очилиши, яъни мустақил фикр ва дунёқарашга эга бўлиши мумкин. Фақат мустақил фикрга ва дунёқарашга эга бўлган одам бир ёклама, ғаразли ва зарарли фикрларни фарқлай олади. Бу «фикрга қарши фикр» тамойилининг мазмунидир.

2. Ғояга қарши ғоя. Инсон онгида унинг ўзи ва ўзгаларга манфаат келтирадиган тушунчалар таркиб топиши керак. Бирор шахс инсонда эзгуликка нисбатан ёвузликнинг устувор бўлишини исботлаб беролган эмас. Аксинча, инсоннинг беғубор болалик даврини бошдан кечириши унинг онгида эзгулик устувор эканини кўрсатади. Шунинг учун инсон онги ёвуз ва жоҳил ғоялардан ҳимоя қилиниши керак. Жамиятимизда бу иш миллий ғоя асосида амалга оширилмоқда. Демак, миллий ғоя асосида инсон онгида

¹ Изведать дороги и пути праведных. Пехлевиийские назидательные тексты. Под ред. О. М. Чуйковой. – М.: «Наука», 1991. 21-б.

эзгулик, адолат, ҳақиқат ва масъулият ғояларини шакллантириш билан уни ёвузлик, жаҳолат, нодонлик ва бефарқлик каби иллатлардан ҳимоя қилиш мумкин. Миллий ғояга эга инсон ёвуз ғояларни фарқлай олади, бу «ғояга қарши ғоя» тамойилининг мазмунидир.

3. Жаҳолатга қарши маърифат. Инсон бу дунёнинг сир-асрорларини етарли даражада англаши, ўзининг ким эканини билиши ва ҳаёт мазмунини тушуниши керак. Бугунги кунда бунинг ягона йўли юксак маънавиятли, профессионал шахс сифатида вояга етиш бўлиб қолди. Бунинг учун ўз нафсини тия билиш, касб маҳоратини эгаллаш ва одам бўлиб яшаш кўникмасини ҳосил қилиш керак. Буларнинг барчаси бир сўз – билмоқ (маърифат) замирида жо бўлган. Билимли киши жаҳолат, нодонлик ва ёвузликка кўл урмайди. Бу «жаҳолатга қарши маърифат» тамойилининг мазмунидир.

Маълум бўлмоқдаки, фикр, ғоя ва маърифат ҳар қандай шахсни, жамиятни ҳимоя қила олади. Шу сабабли маънавий кадриятлар масаласига алоҳида диққат қаратилмоқда. Зеро маънавий кадриятларга таяниб миллий ўзликни сақлаб қолиш мумкин. Негаки, бирон-бир жамият маънавий имкониятларни, одамлар онгида маънавий ва ахлокий коидаларни ривожлантирмай ҳамда мустаҳкамламай туриб ўз истиқболини тасаввур эта олмайди».

Халқимиз маънавий ва ахлокий кадриятларида ватанпарварлик, инсонпарварлик, миллий ифтихор, бағрикенглик каби хусусиятлар устувордир. Уларни изчил тарғиб қилиш билан маънавий таҳдидларга ғоявий зарба бериш мумкин. Чунки ўзбек халқи руҳининг тикланиши, миллат маънавий-ахлокий идеалларининг шаклланиши, чуқур миллийлик билан умуминсонийлик чамбарчас боғлиқ бўлган ҳодисадир. Ўзбекистонда яшаётган халқлар ўзига ҳосликни йўқотмаган ҳолда, умумий руҳиятга, хулқ-атвор фалсафасига эга бўлмоқдалар.

Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев халқимизнинг маънавий кадриятларига эҳтиром билан муносабатда бўлиш, муқаддас динимиз, анъана ва урф-одатларимиз, бебаҳо тарихий меросимизни сақлаб қолиш ва ривожланти-

ришни давлат сиёсати даражасига кўтарди. Айни вақтда бу борадаги ишлар натижадорлигини оширишда Президентимизнинг қуйидаги фикрлари дастурул амал вазифасини бажаради:

«Яна бир муаммони ҳал этиш ҳам ўта муҳим ҳисобланади: бу – педагоглар ва профессор-ўқитувчилар таркибининг профессионал даражаси, уларнинг махсус билимларидир. Бу борада таълим олиш, маънавий-маърифий камолот масалалари ва ҳақиқий кадриятларни шакллантириш жараёнларига фаол кўмак берадиган муҳитни яратиш зарур»¹.

«Ҳозирги пайтда ҳаммамизнинг олдимизда жуда муҳим аҳамиятга эга бўлган масала, яъни китобхонликни кенг ёйиш ва ёшларимизнинг китобга бўлган муҳаббатини, уларнинг маънавий иммунитетини янада оширишга қаратилган ишларимизни янги босқичга олиб чиқиш вазифаси турибди»².

«... менинг фикримча, инсон маънавий олами, халқлар маданиятини белгилайдиган манбаларни асраб-авайлаш ва бойитиш бугунги кунда ҳар қачонгидан ҳам муҳимдир»³.

Дунё фалсафий-тарихий ва маънавий меросида маънавий таҳдидларни бартараф қилишга доир муҳим фикр-мулоҳазалар билдирилган. Айниқса, буюк юнон файласуфи Афлотуннинг бу борадаги қарашлари эътиборга лойиқ. Файласуфнинг фикрича, инсоннинг маънавий оламини шакллантириш учун унинг руҳини (онгини) ва қалбини ҳимоя қилиш керак.⁴ Негаки, инсон руҳида бойлик ва манфаатпарастликка қарши мулоҳазакорлик ва адолат ғояси мавжуд бўлади, қалбида эса беқиёс жасорат ва беқиёс кўркув туйғуси мавжуд.⁵ Демак, маънавий тарбия воситасида маънавий таҳдидларни бартараф этиш мумкин. Маънавий тарбия инсон руҳиятида эзгу мақсад-муддаоларни

¹ **Шавкат Мирзиёев.** Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. – Т.: «Ўзбекистон», 2017. 45-б.

² Ўша манба, 47-б.

³ **Шавкат Мирзиёев.** Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т.: «Ўзбекистон», 2017. 29-б.

⁴ **Афлогун.** Қонунлар. – Т.: «Янги аср авлоди», 2002. 10-б.

⁵ Ўша манба, 17-б.

шакллантириш, унинг қалбида эса маънавий жасоратни ҳосил қилишдир. Афлотуннинг бу фикри ҳаётий асосга эгаллиги билан диққатни тортади.

Маънавий таҳдидларни бартараф қилишга доир муҳим йўналишлар миллий фалсафий меросимизда ҳам етарли даражада ишлаб чиқилган. Бу ўринда биз фақат пандномалар мисолида фикр юритиб ўтиш билан чекланамиз.¹ Айниқса, V–VII асрларда битилган пандномаларда эзгуликнинг ёвузлик устидан тантанаси масаласи кенг талқин қилинган. Жумладан, «Донишлар ўғити» пандномасида бундай дейилади: «Ақл ва эътикод воситасида қуйидагиларни англаш мумкин: «Мен бу оламга маънавий оламдан келдим, моддий оламдан эмас. Менда эзгулик устувор, ёвузлик эмас»². Демак, инсон Ақл ва Эътикод воситасида яхшилик ва ёмонликни фарқлаши мумкин. Бундай фарқлаш, охир-оқибатда, унинг онгида маънавий таҳдидга қарши иммунитетнинг ҳосил бўлишига олиб келади.

Миллий фалсафий меросимизда эзгулик ва ёвузликни фарқлаш билан маънавий ҳимояланиш масаласига алоҳида урғу берилади. Унга кўра, барча нарсанинг асосида икки куч бўлади: бири бунёдкорлик, иккинчиси вайронкорлик.³ Яъни, инсон бунёдкорлик кучига таянса, эзгуликни, аксинча, вайронкорлик ғоясига таянса, ёвузликни юзага келтиради. Аммо инсон кўп ҳолларда бунёдкорликни танлашга мойил бўлади. Шундай экан, маънавий таҳдидларни бартараф қилишнинг энг мақбул йўлларида бири инсонни маънавий-ахлоқий жиҳатдан тўғри тарбиялашдадир. Бу масалада пандномаларда бундай дейилади: «Инсон эмизикли гўдакка ўхшайди ва у умри давомида хулқ-атвор жиҳатидан шакллантириб борилиши керак»⁴.

Келтирилган мисоллардан маълум бўладики, маънавий таҳдидларни бартараф қилиб боришга доир ўзига хос қарашлар тизими мавжуд. Улардан унумли фойдаланиш мумкин.

¹ Панднома. Фалсафий-ахлоқий рисола.

² Донишлар ўғити. // Изведать дороги и пути праведных. 69–70-б.

³ Ўша манба, 70-б.

⁴ Ўша манба, 80-б.

МАЪНАВИЙ ТАҲДИДЛАР ВА УЛАРНИНГ МАНБАЛАРИ

Маънавияти юксак халқ енгилмас бўлади. Бинобарин, миллатнинг кучи унинг сониди, иктисодий салоҳияти ёки олтин захирасида эмас. Миллий ғурури баланд, руҳияти кучли, ўз кадрини билган халқ ҳеч кимга қарам бўлмайди. Широқ, Тўмарис, Спитамен, Муқанна, Торобий каби эрк-севарларни, Мангуберди, Амир Темур, Бобур каби саркардаларни етиштирган авлодларнинг маънавияти таҳсин ва эъзозга сазовор.

Ўзбек халқи ўзининг маданияти, маънавияти, менталитети билан қўшни халқларга, узоқ ва яқин элатларга ижобий таъсир ўтказгани кўпчилик томонидан эътироф этилган. Турли миллий маданиятларнинг ўзаро алоқаси натижасида халқимизнинг турмуши, маданияти ва урф-одатлари ҳам янгиликлар билан бойиб борганлиги тарихдан маълум. Халқимиз ўзига хос бағрикенглик билан ижобий, фойдали, маънавий таъсирларни қабул қилган.

Буюқ ипак йўлида жойлашган, минг йиллар мобайнида қанчадан-қанча сулола ва салтанатларни кўрган, юксалиш ва таназзулларни бошидан кечирган халқимиз ўзига хос маданиятини, бетакрор маънавиятини сақлай олди. Энди, энг маърифатли, энг мутараққий XXI асрга келиб, маънавиятга безътиборлик – тарихий хотирага ҳурматсизлик, миллий меросимизга нисбатан беқадрлик бўлган булар эди.

Бинобарин, Ўзбекистан халқининг энг фаол, энг етук қисмига мансубман, дегувчи ҳар бир соф виждонли киши маънавиятни сақлаш, авайлаб асраш ва бойитиш учун масъулдир. Бу масъулият ҳукумат ё маъмурият томонидан юкланмайди. Буни миллий ғурур, шаън ва орият тақозо этади.

Маънавиятни юксалтиришга қараганда уни сийқалаштириш, бузиш, барбод қилиш осон. Ҳар қандай жамиятда ҳар икки йўналишга хизмат қилувчи омиллар, кучлар, гуруҳлар бўлади. Айни пайтда, маънавиятга четдан бўлаётган таъсирлар ҳам бир хил эмас. Умуминсоний кадриятлар, халқаро ҳуқуқ нормаларининг ижобий таъсири бир тараф бўлса, бошқа томондан глобаллашув жараёнининг салбий таъсири ҳам тобора аниқ сезилиб бормоқда.

Кейинги йилларда маънавий соҳаси ғоявий кураш майдонига айлана бошлади. Очикдан-очик ва баъзан яширин мафкуравий хуружлар кутилган нагижани бермагани аён бўлгач, геосиёсий кучлар диккат-эйтиборни маънавийга қаратишди.

Маънавий соҳадаги энг жиддий хатар – ватансизлик, «дунё фуқароси» мафкурасининг ёйилишидир. Бунинг учун космополитизм ғоясини тарғиб этишдан фойдаланилади.

Космополитизм (юнонча «kosmopolites» – дунё фуқароси маъносини билдиради) – бутун Ер юзини ягона ватан деб, шахснинг ўз туғилган юртига, халқига, давлатига бўлган меҳри, садокати, ҳимоятини сийкалаштирувчи оким. Ватансизлик, ватаннинг бугуни ва эртанги кунига бефарқлик, мустақиллигини кадрламаслик каби зарарли ғоялар космополитизмга таянади ва ундан озик олади. «Ўзларини «дунё фуқаролари» деб атайдиган кишилар тоифаси тайёрланади ва уларга яқин келажакда Ер юзида умуман ҳеч қандай чегара қолмайди, деган фикр сингдирилади».

Ватанпарварликнинг акси ва инкори сифатида юзага келган космополитизм тарихан турли шаклларда намоён бўлган. Қаерда ҳаёт осон ва корин тўқ бўлса, ўша жойни ватан тутиш, ватан бой бўлса, севиб, бошига кулфат тушганда уни тарк этиш, ўз юрти қолиб, ўзга маконларга суқланиб қарашлар – булар бари ватансизлик кўринишларидир.

Бундан юз эллик йил муқаддам пролетариат синфининг назарийчилари сифатида майдонга чиққан Маркс ва Энгельс «Коммунистик партия манифести» асарида «ишчининг ватани йўқ» деб ўргатишди. Бундан илҳомланган ленинчи большевиклар ўз ватанларининг урушда енгилишини ёқлаб овоз бердилар. Кейинчалик, 1917 йил октябрида ҳокимият тепасига келишгач, энди ватан керак бўлиб қолди. Барча халқ «социалистик ватан»ни ҳимоя қилишга, севишга мажбур этилди. «Менинг адресим Совет Иттифоқи» деган ғоя сингдирилди. Бу айни ўша ватансизлик мафкурасининг кичрайтирилган, яъни СССР микёсидаги кўриниши эди. Нега деганда, ўша даврларда Ўзбекистонни севиш, ўзбек халқига мансублиги билан фахрланиш «миллатчи», деган таъқиб остида эди.

Ватансизлик ғояси мафкуравий кураш арсеналида энг хавфли куруллардан бири ҳисобланади. Ўз юртида озод ва

обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт куришга иродаси етмайдиган кимсалар ҳар бир жамиятда бўлган, бор. Озгина тарғибот, хориждаги «фаровон ҳаёт» рекламиси миллий ғоя руҳида тарбияланмаган бундай кимсаларда ўз ватанига бефарклик уйғотишга кифоя қилади.

Маънавий хуружларни кучайтириб, бу соҳада бузғунчилик олиб бораётган кучлар миллий ғурурни пасайтиришга, уни ерга уришга уринадилар. Зимдан олиб бориладиган, баъзан очик-ошкора уюштириладиган мафкуравий хуружлар Ўзбекистан эришаётган мислсиз ютуқлар кўламини пасайтириб кўрсатишга, халқнинг ғурурини, қаддини букишга қаратилади. Ўз юрти, миллати, сардорини севмайдиган одамлар, яъни миллий ғурури йўқ кимсалар қанча кўл бўлса, шу жойда аввал маънавий, кейин мафкуравий. пировардида сиёсий ҳукмронлик ўрнатиш осонлашади, деб мўлжал қилинади.

Бир ажнабий журналист Ўзбекистонда демократия танқислигини «исботлаш»га уриниб, оилада эр-хотин жанжаллашса, судга бормаи, маҳаллага чиқар экан, деб таъна қилибди. Бир доллар устида эри тугул хатто отаси билан судлашиб ўрганган бундай хонимлар биздаги таомил ва расм-русумларни қаердан ҳам билсин?

«Эр-хотиннинг уруши – дока рўмолнинг куриши», деб ҳисоблайдиган халқимиз ҳар қандай муаммони можаро даражасига, кундалик келишмовчиликни муросасиз қўйди-чиқди даражасига олиб чиқиш тарафдори эмас. Қолаверса, овқатни тотли қилиш учун аччиқлик – мурч ёки қалампир қўшилганидек, висолни лаззатли қилиш учун енгилгина араз ва гина, қисқа муддатли фироқ кераклигини бу хорижлик тасаввур ҳам қила олмайди.

Маҳалла – ўзбек халқининг буюк кашфиёти, дунёдаги жами халқлар андоза ва ўрناق олса арзийдиган кадриятидир. Қарангки, айрим хорижий тафтишчиларга маҳалла ҳам хуш келмабди. Бу ўз-ўзини бошқаришнинг тенги йўқ тимсоли эмас, гуё эркинликни бўғадиган зуғумкор ташкилот, деб тухмат қилувчи мақолалар ҳам чет эл матбуотида учраб турибди.

Маънавий кадриятларимиз ичида ажнабий муҳолифларни кийнаётган яна бир кадрият – ор-номус, иффат,

шарм-хаё масаласидир. Катталарга эхтиром юзасидан ёшлар кўл ковуштурса – тобелик аломати деб, кизлар ярим тунда кўчага чикмаса – тутқунлик аломати, деб талқин килувчи бир-икки мақола эълон килинди. Уларнинг наздида, ярим тунда уйдан чикиб кўчада саргузашт ахтарган киз демократия фарзанди бўлармиш.

Бизнинг юртимиздаги муносабатлар тизими ва муомала тартиби, айрим хорижий мухолифларимиз фикрича, демократия тамойилларига тўғри келмас эмиш, шунинг учун бизнинг бу колок ўлкага у томондан эркинлик экспорт килиниши керак эмиш...

Демократияни кенг ёйиш шиори, аслида, демократияга зид равишда уни экспорт қилиш режаси остида қандай мақсад ва манфаатлар яширингани холис фикрли ва соф виждонли одамга сир эмас. Асосий муддао ўз меъёр, ўз фалсафа, ўз акидаларини бошқаларга мажбурлаб сингдириш, ўз ноғорасига ўйнатишдир.

Маънавиятга четдан бўладиган салбий ва ўта салбий таъсирлар бор ва бўлади. Яқин келажакда бу хавф-хатарлар камаяди, деб ўйлаш, камида – соддадиллик, росмана айтганда – жинояткорона бепарволик бўлар эди. Ташки маънавий таҳдидларни тўхтатиш, тақиқлаш, ихоталаш осон эмас.

Шундай экан, ҳар қандай ташки ғоявий, ахлоқий таъсирга нисбатан мафкуравий иммунитет, яъни ҳар бир ўзбекистонликда ташки ғоявий таъсирни «маънавий элакдан ўтказиш қобиляти»ни шакллантириш маънавий-маърифий, тарбиявий ишларимизнинг биринчи вазифаси бўлмоғи зарур. Токи одамларнинг ўзи ҳар бир ахборотни, янгилик ва билимни ақл тарозусида тортиб, маънавият элагидан ўтказиб, яхшини ажратиб олсин, ёмонни даф этиб, ёнидагиларни ҳам бундан огоҳлантирсин.

Яна бир муҳим жиҳат – маънавий заминни маънавиятсизлик, ахлоқсизлик, бегона ўтлардан тозалаш даркор. Лоқайдликнинг ижтимоий илдизи нимадан иборат?

ЛОҚАЙД, яъни қайд этмаслик, эътибор бермаслик, даҳлдорликни ҳис этмаслик, ўзини четга олиш – бугунги кунда халқимиз орасида энг кенг тарқалган ижтимоий иллат бўлса, эҳтимол. Бинобарин, ташки ғоявий таъсир ички маънавий лоқайдлик, заифлик бор жойда илдиз отади. Де-

макки, маънавиятни пасайтирувчи, ичдан емирувчи иллат ва нуксонларни аниклаш, бартараф этиш ва олдини олиш муҳим тарбиявий вазифа бўлиб қолаверади.

«Маънавий таҳдид деганда, аввало, тили, дини, эътиқодидан катъи назар, ҳар кайси одамнинг том маънодаги эркин инсон бўлиб яшашига қарши қаратилган, унинг айнан руҳий дунёсини издан чиқариш мақсадини кўзда тутадиган мафкуравий, ғоявий ва информацион хуружларни назарда тутиш лозим, деб ўйлайман»¹.

Бугунги кунда геосиёсий жараёнлар, уларнинг минтақамиз ва мамлакатимизга таъсири масалалари, бу борада республикамиз амал қиладиган тамойиллар Президентимиз Шавкат Мирзиёев асарларида атрофлича тушунтириб берилган. Жумладан, «Дунё шиддат билан ўзгариб, барқарорлик ва халқларнинг мустақкам ривожланишига раҳна соладиган турли янги таҳдид ва хавфлар пайдо бўлаётган бугунги кунда маънавият ва маърифатга, ахлоқий тарбия, ёшларнинг билим олиш, камолга етишга интилишига эътибор қаратиш ҳар қачонгидан ҳам муҳимдир»².

«Янги таҳдидлар, жумладан, «оммавий маданият» хавфи ва боқимандалик кайфияти пайдо бўлаётган, одоб-ахлоқ, кадриятларнинг йўқолиш хавфи юзага келаётган ҳозирги глобаллашув шароитида бу ғоят муҳим аҳамият касб этмоқда»³.

Афсуски, айрим давлатларда «табиий сарҳадларни кенгайтириш зарурати» тарзида янгича экспансияни асословчи сиёсий концепциялар ишлаб чиқилмоқда. Ана шу мақсадларда инсонга маънавий таъсир кўрсатувчи турли воситалар мавжуд. Булар орасида, айниқса, кўзга яққол ташланавермайдиганлари хавфли ҳисобланади. Қуйида уларнинг айримларини санаб ўтамыз.

Рухиятга таъсир қилиш омиллари:

- товуш билан таъсир кўрсатиш;
- нутқ билан таъсир кўрсатиш;
- маълумотни сохталаштириш;

¹ Ислон Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: «Маънавият», 2015. 13–14-бетлар.

² Шавкат Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга қўтарамиз. – Т.: «Ўзбекистон». 2017. 27-б.

³ Ўша манба, 29-б.

- чалғитиш;
- онгни режа асосида шакллантириш;
- шовкин-сурон билан таъсир кўрсатиш;
- токли таъсир кўрсатиш;
- электромагнит билан таъсир кўрсатиш;
- инфратовушлар билан ишлов бериш;
- психотроп моддалар кўллаш;
- физиологик таъсир кўрсатиш (пархез, оздириш, семиртириш, ичкиликбозликка ўргатиш ва б.);
- биоэнергия билан таъсир кўрсатиш (гипноз ва ҳ.к.).

Булардан мақсад:

- итоат қилдириш; – ҳоли қилиш;
- заифлаштириш; – эгаллаш.

Кўзланадиган натижалар:

- хулқ-атворни бузиш;
- асаб касалига дучор қилиш;
- руҳий хасталикка олиб келиш;
- руҳиятни айнитиш;
- шахсни мақсаддан чалғитиш;
- шахсни мутаассиблаштириш эса нафақат манипуляция, балки руҳиятни издан чиқарувчи восита ҳам ҳисобланади.

«ОММАВИЙ МАДАНИЯТ» БОЗОРИНИНГ «ТАЛАБ ВА ТАКЛИФЛАРИ»

Тан касаллиги оғиздан кирса, руҳий, маънавий касаллик кўз, кулоқдан кириб, эгасини йўлдан оздиради. Четдан кириб келаётган, биз учун мутлақо ёт маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатлари уларни кўрган, эшитган, тақлид қилган ёшларни маънавий бемор қилади. Маънавий касалликнинг иситмаси одамнинг ниятларида, айтган гапларида, қилик-қилмишларида ошқор бўла бошлайди. Ўз кадрдонлари орасида ўзини ўзгача, бегонача тутишга ўтади. Ота-боболарининг миллий урф-одат ва маънавий қадриятларига беписанд қараш даражасигача тубанлашади.

Ота-боболаримиз эътиқод қилиб келган ислом дини ҳар бир мўминни ўз миллий қадриятларини қадрлашга, бировлар ўзининг сирти ялтироқ, ичи – қалтироқ қадриятларини

кўз-кўз килса, уларга қўшилиб кетмасликка чақирган: «Ва сизлар бир миллат бошқа миллатдан (сон ё бойлик жиҳатдан) ортиқроқ бўлгани учун қасамларингизни (бузиб) элдов воситасида қилишингиз билан (яъни бошқа бойроқ ва кучлироқ қавмни топсангиз, аввалги қасамларингиздан кечиб кетаверишингиз билан) худди ўзи тўкиган нарсасини пишик-пухта бўлганидан сўнг парча-парча бузиб-чуватиб ташлаган хотинга ўхшаб колмангиз! Албатта, Аллоҳ, бу (аҳдга вафо қилишга буюриш) билан сизларни имтиҳон қилур ва албатта қиёмат кунда сизларга ихтилоф қилиб ўтган нарсаларингизни баён қилиб берур»¹.

Мана шу даъват ҳозир – XXI асрда қайта янгради: «Табийки, «оммавий маданият» деган никоб остида ахлокий бузуқлик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва кадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни қўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одамни ташвишга солмай қўймайди», деб огоҳландирди бизни «Юксак маънавият – энгилмас куч» китоби.

Дарҳақиқат, «оммавий маданият» таъсирига берилганлар бепарволик, зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм, маънавий негизларга беписандлик каби бизга хос бўлмаган маънавий касалликларга чалинади.

«Оммавий маданият»нинг тажовузи илгари ҳам учраб турарди. «Шум бола» фильмини бир эслайлик. Унда бир европалик Тошкент бозорида ўзбекларнинг бир тангасини олиб, эвазига «ойнаи жаҳони»дан яланғоч аёлнинг суратини кўрсатади. Ҳозир ўша жанобнинг неваралари боболари касбини давом эттиришаётир. Бу ишни улар индустрияга айлантиришди. Уни одамларнинг инстинктларини уйғотиб, уларнинг пулини қокиб олувчи «оммавий маданият» деб аташди. Шунинг учун уни «оммавий маданият бўлса, ҳаммабоп, яхши нарса экан-да», деб тушунадиганлар ҳам йўқ эмас. Аслида, бу ном асл ният ва мазмунни никоблаш мақсадида атайлабдан шу тарзда қўйилган. Шу-

¹ Куръони карим. Таржима ва изоҳлар муаллифи Алоуддин Мансур. – Т.: «Чўлпон», 1992. 191-б.

нинг учун, устоз педагогларнинг «бир нарсага ўхшатиб бўлмайдиган нарсани тушунтириб ҳам бўлмайди» деган ўғитларига амал қиламиз.

Соатлар ҳар хил бўлади – қуёш соати, сув, қум, механик, электрон, кварц соатлар... Қуёш соати қуёшсиз, сув соати сувсиз, қум соати қумсиз, электрон соат электр тоқисиз, кварц соат батареясиз ишламайди. Фақат механик соатнинг ишлаши эгасига боғлиқ. Қулоғини бураб, «дам солса», юраверади.

Кварц соат – бошқача. «Аввал батареянинг пулини тўлаб қўйинг, хўжайин», – дейди гўё. Батареясиз соат – бефойда матох. Соат сизники, лекин унинг юриши сизга эмас, батареяга боғлиқ. Батарея эса уни ишлаб чиқарувчига боғлиқ. Мана энди сиз батарея ишлаб чиқарувчининг мухтожига айландингиз. Кимдир сизнинг компьютерингизга тушсин, деб «Чувалчанг», «Троя оти», «Почта жўнатмаси», «Эльвис Пресли» деган вирусларни тайёрламоқда. Вирус тушса, антивирусини топишга ҳам ўзлари «ёрдам берворишадди». Пулини тўлаб қўйсангиз, бас. Ана шундай.

Разм солсак, нафақат батареяга, антивирусга, балки улардан ҳам муҳим эҳтиёжларимизни эгаллаб олишга интилаётган гуруҳлар борга ўхшайди. Масалан, эстетик, маданий эҳтиёжларимизни. Улар анчагина ишни қилиб ҳам қўйишибди. Улар ким бўлди? Улар – «оммавий маданият маҳсулотлари»ни ясовчилар. Дастурхонимизга қаранг. Гибрид (ясама) бемаза олмалар дастурхонимиз тўрига чиқиб олди. Ўзимизнинг ширин Наманган олмаларини сиқиб чиқармоқчи. Таъмининг сувдан фарқи йўқ. Чиройли, лекин на хил бор, на таъм.

«Оммавий маданият» замонавий, технократик, лекин миллий эмас. Шунинг учун у муҳаббатни секс, меҳнатни бизнес, бировга яхшилик қилишни зарарли инвестиция, «ресурсларни мақсадсиз сарфлаш», ҳаё ва андишани имкониятни бой бериш, ота-боболаримиз ўғитларини эскилик саркити, деб билади.

Livejournal: «Уч оила тузилди, иккитаси бузилди»

Ана шу номдаги интернет журналининг ёзишича, Россияда 1990 йилдан 2014 йилгача қурилган ҳар уч оила-

дэн иккитаси бузилган. «Известия» газетаси 2015 йилда «Россияда ҳар 1000 оиланинг 800 таси бузилмоқда» деган хабарни таркатди. Статистика 1997–2000 йиллар орасида дунё бўйича энг кўп ажрим АҚШда қайд қилинганини маълум қилади. Педагог-психолог олимлар Фарб дунёсида кўрилаётган ҳар иккинчи оиланинг бузилишини башорат қилмоқда. Оила деган тушунча барбод бўлмоқда. Бузилиш суръати дахшатли.

Британиялик педагог олим, доктор Родс Бойсан Фарбдаги оила инқирози сабабларини ўрганиб, бундай дейди: «Британиянинг ҳар еттинчи боласи кемтик оилада яшайпти. Менимча, ўсмирлар агрессиясининг асосий сабаби – уйда ота йўқлиги. Ўғил бола отасининг характеридан, қатъиятидан куч олиб тарбияланади. Ота йўқлиги туфайли ўғил болалар жамиятдаги жангари тўдаларга таклид қила бошлайди. Бу эса уларни жиноятчилар ҳаёти, турмуш тарзига олиб киради». Родс Бойсан оилалардаги ажримларнинг асосий сабаблардан бири Фарбдаги ахлоқий тубанлашув ва гомосексуализмнинг либераллашуви эканини таъкидлайди.

Россияда «никоҳ»ларнинг янги-янги шакллари юзага келмоқда. Бу ҳақида юрист ва оилавий муносабатлар бўйича консултант Михаил Лабковский шундай гувоҳлик беради: «Москвада оила институти жиддий инқирозда. Ҳозир оиланинг ранг-баранг турлари пайдо бўлди. Масалан:

«*Синолдаги оила*». Бунда эркак ва аёл никоҳдан ўтмасдан бирга яшайди. Ўз туйғуларининг мустахкамлигини «синовдан ўтказишади».

«*Муддатли оила*». Бу оила 1, 3, 6 ойлик шартнома асосида тузилади. Муддат тугагач, оила бузилади. Хоҳлашса, янги «муддат»га шартнома тузишади, хоҳлашмаса, йўқ.

«*Меҳмонхона-оила*». Қонуний никоҳдан ўтишади. Бироқ эр ва хотин алоҳида яшашади. Бирга рўзғор юритишмайди. Жиддий эҳтиёжларини кондириш учун учрашиб туришади.

«*Коммунал оила*». Бунда бир неча эркак ва аёл бирга яшайди. Туғилган болалар, рўзғор, жинсий муносабатлар ҳам умумий бўлади.

«*Эркин оила*». Бу – анъанавий оила. Бироқ бундай оилада эр ҳам, хотин ҳам бегоналар билан бемалол жинсий

алоқа қилиши мумкин. Дунёда «оммавий маданият»га асосланган «оммавий оила»нинг шаклу шамойили «ети-либ боряпти». Бундай оила никоҳсиз, қонуний рўйхатсиз, барча аёлларнинг барча эркалар билан кўрадиган «оила»си бўладиганга ўхшайди.

Хуллас, оиладек муқаддас кўрғоннинг бузилиши маънавий бузилиш, маънавий айнишдан бошланиши маълум бўлади. Чунки олимлар оилаларнинг куйидаги сабабларга кўра бузилаётганини аниқлашган: шошиб, ўйламасдан ёки «ҳисоб-китоб» билан турмуш қуриш; хиёнат; феъл-атвор ва қарашларнинг тўғри келмаслиги; оила қуришга психологик, амалий тайёр эмаслик, инфантилизм, турмуш масалаларида нўноқлик, бир-биридан хафсаласи пир бўлиш; ичкиликбозлик.

Мустақил Ўзбекистан дунёда бошланаётган оила институтга инқирози таъсиридан миллий маънавият кўрғони бўлмиш оилаларни ҳимоялаш, мустаҳкамлаш, оиланинг нуфузини ошириш масаласини давлат сиёсатининг устувор йўналиши деб билади.

Ўзбекнинг эъзози

Маънавият бизга уйда, тўйда, ишда, йўлда, ҳар бир дақиқамизда, ҳар бир қадамимизда ҳамроҳ. Маънавиятнинг «эзгу иш»га айланганига замонавий мисоллар кўп.

2009 йил 2 август соат 07:55. Тошкент шаҳрининг «Дўмбиробод» тўйхонасида меҳмонлар ўзбек маънавиятининг ялт этган бир ноанъанавий намойишини кўришди. 80 ёшлар чамасидаги бир мўйсафид тўйхонага кириб келди. Отахон икки ҳассага осилиб, мажолсиз турар, оёқларини зўрға кўтариб босар эди. Бу аҳволда 40 метрли тўйхонанинг тўрига етиши учун 10 дақиқадан ортиқ вақт кетарди. Отахон: «Мени мана бу ерга, эшикка яқин ўтказсангиз ҳам бўлади», деб энг яқин столни кўрсатиб, имлади. Отахонга «келинг-келинг» қилиб турган мезбонлар бир-бирларига «Нима қилдик?» деб иккиланиб қолишди...

Ниҳоят, «табаррук отахоннинг ҳурмати жойига қўйилиши керак», деган ўзбекона одоб ҳисси ғолиб келди. Шунда ҳеч ким кутмаган ҳодиса рўй берди: тўйда хизмат қилаётган йигитлардан бири отахонни қучоқлаб, даст кў-

...-да. «Отажоним, отагинам, сизнинг жойингиз мана бу ерда», деб тўйхонанинг тўрига олиб бориб ўтказди. Тўйхон 40 метрли масофада ўзининг мард, нотаниш «қўдош»дан кўзларини узмасдан, кулимсираб борарди.

Тўйхондан ортиқ меҳмоннинг кўзи ана шу манзарага қаради – «лаган ва қошиқлар симфонияси» бир зумга тўхтади. Ҳамма ўша йигитнинг ақлу фаросатига, шижо-латига, маънавиятига ҳамду сано айтиб, бу ҳолга ҳавас билан қараб турди. Беихтиёр кўзларда меҳр порлади. Бу 25 ёшлардаги бир йигитда ўзбек маънавиятининг кучи, қудрати намоён бўлиши эди-да. Мана шундай йигитлари бор миллатнинг юки ерда қоладими?!

«Оммавий маданият» ҳукмрон жамиятда шундай бўлиши мумкинми? Асло. Чунки, биринчидан, мўйсафид қариялар уйида ётган бўларди; иккинчидан – тўйга келса ҳам (тантана-шоу эгасининг имижига зарар етказмаслиги учун) тўйхонага киритилмас эди; учинчидан, ўзбекона файзли тўйлар (демак, тўйхоналар ҳам) йўқолиб кетарди; тўртинчидан, йигит «Менга нима, зарил кептими шу қилтирик чолни кўтариб?» деб ўзини четга оларди-қўярди.

«Оммавий маданият» маркетинг коидалари асосида кучайиб, ёйилиб боради. Аҳолининг маданий эҳтиёжларини сегментлаштиради. Болалар, ёшлар, ўрта ёшлилар, катталарнинг эҳтиёжларини ўрганиб, бузиб, ўзига мослайди. Уларга «Тошкент ироғи»ни «Тошкент ароғи» деб тушунадиган¹ авлодлар керак.

Ақл нафсга бўйсундирилса, жиноятлар, бузукликлар урчийди. «Оммавий маданият» шунинг тарафдори. Нафс ақлга бўйсундирилса, фазилатлар, яхшилиқлар, одамнинг ўзи камолга етади. Ота-боболаримиз, миллий маънавиятимиз ана шунинг тарафдори.

¹ Ҳофизларимиздан бири қуйидаги ҳикояни айтиб берган эди: XX асрнинг 80-йилларида бир тўйда унга «Зўридан бўлсин!» деган илтимос тушади. Тўрда ўтирган отахон «Тошкент ироғи» бўлсин», деб сўрайди. Ҳофиз шовкинда бу гапни эшитмайди. Отахон ёнидаги икки юзи қип-қизил экспедитордан «Тошкент ироғи»ни айтишни хофизга етказишни сўрайди. Экспедитор хофизнинг олдига келиб: «Ака, «Тошкент ароғи»ни айтаркансиз», – дейди. Шундай қилиб, экспедитор «Тошкент ироғи»ни «Тошкент ароғи»га айлантириб юборган экан.

СОҒЛОМ ТУРМУШ – ИСТЕЪМОЛ МАДАНИЯТИДА

Ўзбекни ўзбек қилган кадриятлар фақат нафис осори атиқалар, санъат, урф-одатлар эмас. Миллатимизнинг соғлом турмуш маданияти, миллий таомлари, ейиш-ичиш анъаналари ҳам унинг минг йиллар давомида синаб, сақлаб келган кадриятлари эмасми?! Келинг, ўзликни англаш хисси билан атрофимиздаги одатий нарсаларга яна бир қарайлик. Ана шунда халқимизнинг ҳар бир удуми, буюми, таоми инсоният учун нақадар кадрли эканини кўрамиз.

Яқинда дунёнинг машҳур ҳафтаномаларидан бири инсон ҳаёти, соғлиги учун энг фойдали янги кашфиётларни эълон қилди. Биринчи кашфиёт. Унда қандай ичимликлар одам соғлигига фойдали ёки зарарли экани илмий таснифланибди. Энг фойдали ичимлик кўк чой экан (чайхўр халқимизни, бир фильмда ёш қизнинг «Чой, чой, чой. Нимага бунча кўп чой ичишади булар?!» деб нолиганини эсланг). Иккинчи кашфиёт асосида «умрни қандай узайтириш мумкин?» деган муаммога ечим топилибди. «Европа маданияти вакиллари кўй гўшти шўрвасини ичишни унча хуш кўрмайди. Лекин кўй гўшtidан қилинган қайнатма шўрва инсон умрини узайтирувчи, кексайишга қарши энг оптимал таом»лиги биохимик йўл билан исботланибди. Учинчи кашфиёт ҳақида сўз юритиб: «Зиғир ёғининг инсон саломатлиги учун аҳамиятини фақат доно кишиларгина тушунади, кадрлайди», - дейди газета. «Чунки хужайраларнинг мембранасини яратувчи модда фақат зиғир ёғида бор. Зиғирдан бошқа бирорта ўсимлик мембрана учун модда ишлаб чиқармайди. Одамда ана шу модда етишмаса, у тез қарийди».

Мен зиғир ёғига қилинган ошни бизнинг халқимиздек севадиган бошқа миллатни билмайман. Сиз-чи? Геронтологиянинг XXI асрдаги кашфиётини ўзбеклар 1000-2000 йил олдин ўз таомнома (меню)сига айлантириб, ўз таомларини ана шундай юксак илмий талаб асосида тузишган экан-да!

Сиз агар киришсангиз, бундан ҳам ҳайратланарли мисолларни топасиз. Ҳамма соҳадан. Демак, агар биз ўзликимизга «кайтсак», ҳозир бизга маслаҳат бераётганлардан тараққиёт ва маданият бобида 1000–2000 йил олдинда эканимизни англаймиз.

ХОТИМА

Хар бир киши аввало ўзини, фарзандлари, қариндошлари, дўстлари ва қўшнилари юқорида айримлари тилга олинган маънавий эпидемиялардан ҳимоя қилиши керак. Президент Шавкат Мирзиёев ўзининг БМТнинг 72-сессиясида халқаро жамоатчиликка қарата «Оламни маърифат куткаради» мазмунидаги ташаббуси барчамизни, бутун инсониятни маънавий таҳдидлардан огоҳлантирди. Демак, биз қанчалик миллий ўзлигимизга яқин борсак, цивилизациянинг шунча юқори даражасига кўтариламиз.

«Оммавий маданият» бугун фақат ўзбекнинг эмас, барча миллатларнинг маданиятига хуруж қилмоқда. Бундай вазиятда ўзлигига содик ва замонавий миллатгина ютади. «Оммавий маданият» гирдобига тушган миллат эса ундан чиқа олмайди.

Ўзбекнинг ўзлигига садоқаги Ўзбекистонни XXI асрнинг маънавий пойтахтига айлантиради.

МУНДАРИЖА

Ахборот хуружлари – мафқуравий масала	3
Миллий ғоя ва мафқуравий хуружлар таҳдиди.....	9
Демократия никобидаги таҳдидлар ва уларга қарши кураш	12
Замонавий маънавий таҳдидлар ва уларни бартараф этиш йўллари.....	14
Маънавий таҳдидлар ва уларнинг манбалари	19
«Оммавий маданият» бозорининг «талаб ва таклифлари».....	24

МУҲАММАДЖОН КУРОНОВ

НИҚОБ ОРТИГА БИР НИГОҲ

Тошкент «Маънавият» 2018

Мухаррирлар: *Ф. Эргашев, С. Бектемиров*
Мусаввир *Ш. Соҳибов*
Мусахҳих *М. Ҳасанова*
Компьютерда тайёрловчи *Ш. Соҳибов*

Лицензия АІ №189, 10.05.2011 йилда берилган.

Босишга 26.08.2018 йилда рухсат этилди. Бичими 84x108 ¹/₃₂.

Таймс гарнитураси. Офсет босма усулида босилди. Шартли б. т. 1,68.
Нашр т. 1,42. 3000 нусха. Буюртма № 18-40. Нархи шартнома асосида.

«Маънавият» нашриётида чоп этилди. 100047. Тошкент,
Тараққиёт 2-берккўча, 2-уй. Шартнома № 16-18.

